

EGY MÁSIK ÁLOM, KÖZELEBB A FÖLDHÖZ

– Székely Ferenc beszélgetése a 70 éves Józsa Erika

előadóművésszel, médiaszakemberrel, íróval –

– *Kedves Erika, 1985-ben családdal elhagytátok Erdélyt és a földteke másik felén, Ausztráliában vertetek gyökeret. Miért döntöttetek így?*

– Kezdjük a történetet középen: pontosan 35 esztendő otthon is, itthon is... Fél életemet már Ausztráliában éltem le. Mi lett volna, ha nincs ez a felezővonal? 1985 januárjában kettétört az életünk. Többes számban beszélek, mert férjem (Demian József filmrendező – szerk. megj.) épp úgy élt a szakmájának, mint én. A televízió nem csak egyszerű munkahely volt számomra, az ott töltött 14 év alatt valahogy

összenőttem vele. Azon a napon, amikor beléptem a szerkesztőségbe, és azzal fogadtak: vége, nincs több adás, egész életem lényege semmisült meg. Ne feledjük, hogy Romániában akkor egyetlen televízió létezett: a bukaresti. A rádióadások többsége már jó egy héttel korábban megszűnt, csak a Bukaresti Rádiót hagyták meg. Engem oda helyeztek fél tucat kollégával együtt, nyilván pluszban voltunk. Hogy az új munkahelyemen „jól érezzem” magam, legalább hetente egyszer hívtak a káderosztályra, ahol egy elvtárs elszámoltatott: hány Ceaușescu-

idézetet foglaltam műsoraimba? Megjegyzem, csodásan „passzoltak” volna a gyermekműsorokba, a mesék mellé, amiket akkor szerkesztettem... Jóskával már '84-ben közölte egy „jóindulatú” bennfentes, hogy a legmagasabb szinten letiltották, az országban nem fog több filmet készíteni. Számunkra az egyetlen kiút az volt, hogy valahol máshol kezdjük újra. Valahol a szabad világban...

- *Hogyan kerültek épp Ausztráliába?*

- Előtte tizenegy hónapot töltöttünk egy ausztriai menekülttáborban. Karácsony után érkeztünk, megtudtuk, hogy jelentkezni kell Traiskirchenben, ahol következik 2-3 nap „karantén”, míg tolmács segítségével felveszik adatainkat. Ez a „karantén” egy kaszárnya legfelső emeletén volt, gépfegyveres katonák őrizték a bejáratot. Ujjlenyomatot vettek, fotó szemből és profilból, pont mint a börtönben. Csak épp együtt maradhatott a család, István fiunk kétéves volt. Mire lezajlottak az ünnepek, s szállingózni kezdtek a tolmácsok, a két napból két hét lett. Így sikerült az első szabad szilvesztert rács mögött töltenünk... Később egy Bécs melletti kisvárosban helyeztek el bennünket, ahol a helyi lágerepületben kaptunk egy szobát és teljes ellátást.

- *Mi történt a következő hónapokban?*

- Valóságos hullámvasút következett: egyszer fent, egyszer lent. Először is napirendre kellett térnünk afölött, hogy mikor a határon kiléptünk, hátrahagytuk azt, akik voltunk. Lenulláztunk mindent, amit addig elértünk. Pár hónap várákozás állt előttünk, míg menedékjogi kérésünket elbírálták. A döntés függvényében maradhattunk volna Ausztriában, vagy jelentkezhettünk valamelyik tengerentúli országba: Kanada, Amerika, Dél-Afrika és Ausztrália volt a választék.

A várákozás idejét tekinthettük volna ingyen nyaralásnak is, de egyikünk sem bírta a tétlenséget. Flüchtlingként (menekültként) nem volt szabad dolgozni, de lágertársaink felvilágosítottak, hogy kisebb munkák vállalásába nem kötnek bele. Nos, ezek az alkalmi munkák számunkra időnként váratlan, szinte valószínűtlen fordulatokat hoztak. Jóska első munkája a hólapátolás volt, engem pedig egy Németországból érkezett üzletasszony bérelt fel pulóverkötésre. Rendkívüli precizitással kellett a mintát követni, a pompás fonalakat váltogatni, kombinálni. Kottára emlékeztetett, mondtam is, hogy kötöttem egy szimfóniát. Hogy mennyire szimfónia volt, azt valóban csak a végén, a gyűjtemény utolsó darabjának átadásakor árulta el megbízóm: a kollekció Diána hercegnőnek készült!

Időközben Jóska mindenféle szakmában való jártasságának híre ment a környéken. Bármit kellett megjavítani, Herr Josefet hívták. Egyszer aztán úgy döntött, megpróbál valamilyen filmezés közelébe

kerülni, hogy lássa, hogyan dolgoznak az ottaniak. Németül nem tudott, hát nem is próbálkozott a szakmában. Felvette viszont munkásnak egy tévétársaság, amely az éppen sorra kerülő Bécsi Nemzetközi Vásár megnyitását közvetítette élőben. Jóskának a hatalmas felvevőt kellett cipelnie, ami kábelen keresztül kapcsolódott a kamerához, ami az operatőr vállán volt. 1986-ban még ilyen volt a tévés technológia! A felvevőn, ami Jóska nyakában lógott, a vágó kezelte a gombokat. Minden rendben lett volna, csakhogy a bejáratnál a vágó lemaradt. Hiába volt belépője, hiába erősködött, hogy ahhoz a másik kettőhöz tartozik, nem engedték be a kiállításra. Jóska, aki hozzá volt kapcsolva a kamerához, ment az operatőr mögött, akinek sejtelve sem volt, hogy lemaradt a vágója. Szeméhez emelte a kamerát és valamit mondott németül, amit persze Jóska nem értett. De azt látta, hogy a kamerán kigyullad a lámpa, hát gyorsan megnyomta a felvétel gombját. Így „vágták” menet közben az anyagot, ami egy gyors ellenőrzés után ment is adásba. Ez volt az „élő” adás, fél órával, órával az esemény után. A tévétársaság főnöke megnézte az anyagot, intett, hogy rendben, mehet adásba, mikor a kétségbeesett vágó megérkezett és előadta viszontagságait, miszerint az osztrák államfő és magas rangú vendégei miatt fokozott ellenőrzés volt, s mire bejutott a csarnokba, már nem tudta utolérni az operatőrét. Értetlen szemek meredtek rá: hát akkor ki vágta a felvételt? Előállították Jóskát. – Ugye te szakmabeli vagy? – kérdezte a főnök? Egy román fiú fordított, Jóska rábólintott, hogy igen. Mától fel vagy véve! Ugyanannyi fizetéssel, mint az osztrákok! A tévéfőnök nagyon meg volt elégedve Jóskával, a következő napokban egy tolmács segítségével sokat beszélgettek. Egy este előállt a következő ajánlattal: beadta az osztrák parlamentnek egy hármas érdekeltségű, osztrák–olasz–magyar privát tévéadó létrehozásának tervezetét, ennek jóváhagyására vár. Az egyedüli feltétel, hogy az adó Ausztrián kívül legyen. Ő Sopronra gondolt, s keresi az embert, akinek a kezére bízhatná a tévé vezetését, mert neki bőven elég a pénzügyi részével foglalkozni. Tudván, hogy a felesége is szakmabeli, a nyelvvel nem lennének gondok, vállalná-e ezt a feladatot? Jóska megőrizte a hidegvérét és csak annyit mondott: komoly akadályja van, menekült vagyok, a lágerben lakom, még nincs meg a politikai menedékjogom. Nem gond, így a főnök, ha a tévét jóváhagyják, egyenesen állampolgárságot kapsz! Hittük is, meg nem is, mesének tűnt az egész. De egyszerre bekerültünk

a bécsi elitbe, jöttek értünk az autók, és vittek partikra, születésnapokra, esküvőkre, mindenütt úgy mutattak be mint az induló tévé vezetőit. Ment ez vagy két hónapig, pendlitzünk az osztrák Highlife (felső tízezer) és a láger között, mikor megszületett a parlament döntése az ügyben: leszavazták a privát tévét, mégpedig úgy, hogy utána tíz évig nem volt kereskedelmi televízió Ausztriában! Egyik napról a másikra, mintha elvágták volna a szálát, megszűntek a hívások, vége volt a partiknak, a csúcsról a mélybe zuhant velünk a hullámvasút. Ráadásul a rendőrség leszedte Trabantunk román rendszámtábláját, mondván, hogy nem legális, nem vagyunk turisták. Át kellett volna menjen a vámon. Elvámoltatni viszont csak osztrák polgárként lehetett. S mi még mindig vártuk a választ a kérelmünkre... Mit csinál az ember a mélyponton? Amennyi erővel csak tud, elrugaskodik felfelé... Először is vettünk egy másik kocsit. A rendőrségen, a beíratási procedúra során pedig kiderült, hogy megkaptuk a menedékjogot. A mérlegelés hetei következtek: maradunk vagy tovább megyünk? Visszazuhantunk a lágerélet hétköznapijaiba. István fiunkkal játszóterekre vadásztunk, ahol pár percig hintázhatott, mielőtt lekiabált volna egy hang a magasból, hogy PRIVÁT!!! Megkérdeztük a láger igazgatóját, hogy megengedné-e, hogy építsünk egy játszóteret a gyerekeknek? Dühösen válaszolt: mit képzelünk, ilyesmire nincs pénz! Nem is kell, mondtuk, összefogunk mi a többi szülővel és megcsináljuk. Na, azt szeretné látni!... Ez itt nem kommunizmus! De ha megcsináljuk, ő adja a homokozóba a homokot. Megcsináltuk. Állta a szavát, hozatott homokot. Aztán beleegyezett abba is, hogy építsünk parkolót. Ez neki is érdeke volt, az ő kocsijának sem volt parkolóhelye. Egy mérnök barátunk elkészítette a tervet, rajzokat, benyújtották, jóváhagyták. Közben megtörtént Csernobil, s eldöntöttük, hogy feliratkozunk Ausztráliába.

- *Miután megérkeztetek, a melbourne-i és a sydney-i rádiónál kaptál állást, ami egy bizonyos anyagi biztonságot is jelentett a családnak. Mesélj a kezdetekről!*

- Amikor 1986 novemberében megérkeztünk Melbourne-be, már hallottunk a magyar újságról, a rádióról, a klubokról. Elsőnek a *Magyar Élet* hetilap szerkesztőségét kerestem fel. Bemutatkoztam, elbeszélgettünk, s a lap tulajdonosa megkérdezte: sietek valahová? Mondtam, nem. Na, ha ráérek, akkor ott az íróasztal, ezt meg ezt kellene megírni. Attól

kezdve hetente 1-2 napot a lapnál dolgoztam. A rádiónál a magyar műsor vezetője szintén azt kérdezte: mikor tudnék kezdeni? Hetente 3 napon volt 1 órás magyar nyelvű műsor, interjúkat készítettem, zenés műsorokat állítottam össze, műsort vezettem. Egy különleges esetet el kell itt mesélnem. Egy nap idős ember várt a kijáratnál. Sydney-ből jött el Melbourne-be (900 km), hogy találkozzon velem, mert azt mondta, ismeri a hangomat a Bukaresti Rádióból. Kérdem, mikor jött ki Ausztráliába? 1946-ban. S mikor járt otthon azóta? Soha. Hát akkor, hogy hallott engem a Bukaresti Rádióban? Kiderült, hogy rádióamatőr barátjával készítettek egy különleges antennát, felvitték a legmagasabb hegyre és magyar műsorokra vadásztak vele. Így jött be egyik nap Bukarest! Mi otthon a saját adásainkat nem tudtuk meghallgatni, mert a magyar adást Bukarestben nem lehetett fogni, csak a Kárpátokon túl, de ezek szerint az Óperenciás-tengeren is túl!

Ezzel szemben az SBS (Special Broadcasting Service) csak helyben volt hallható, a hatalmas távolságok miatt minden államnak saját helyi adása volt és van ma is. A több mint 50 nyelven sugárzó állami rádióállomás éppen teljes átszervezés előtt állt, fél éven belül minden állást megszüntettek, és az új állásokra versenyvizsgát írtak ki. A magyar műsor hírszerkesztő és műsorvezető állást hirdetett. Bízva abban, hogy addigra megtanulok angolul (ami alapfeltétel volt), mindkettőt megpályáztam. A vizsga végül jól sikerült, mert mindkét állást felajánlották, választhattam! Csakhogy épp akkor költöztünk Sydney-be. Sebaj, mondták a rádiónál, az ajánlat a sydney-i stúdiónkba is érvényes.

Anyagiakat említesz... Mindkét helyen díjazták a munkámat, de a megélhetéshez teljes körű állásra volt szükség. Magyar nyelvű közegben ritka volt a fizetett munka. A klubokban, magyar házakban önkéntes alapon történt bármilyen kulturális tevékenység. Akkor Melbourne-ben nekem még legalább heti három napra munkát kellett találnom, s nem fogod elhinni: egy fogtechnikai laborba vettek fel, ahol fogszabályzókat készítettem.

- *A férjed hol tudott elhelyezkedni?*

- Ő bútorrestaurálástól fotózásig mindent csinált, csak filmes munkát nem. Egy nap viccből azt mondtam: rossz helyen keressük az újságban az álláshirdetéseket: nem a hátsó, hanem az első oldalt kell

nézni, ahol a vezérigazgatói, főnöki hirdetések vannak. Megfordítottuk az újságot, és mit ad Isten, ott állt: az ausztrál filmegetem operatőri tanszékvezető tanárt keres! Ahogy mondani szokás: a többi már történelem. 1988 januárjában Sydney-be költöztünk, és Józka elfoglalta állását az filmegetemen. Én a rádiónál folytattam a munkát, mellette egy utazási irodában utazási ügynök lettem. A sydney-i rádiónál hírszerkesztőként dolgoztam, aminek az volt az érdekessége, hogy a híradó összeállításához a világ hírügynökségeitől befutott magyar vonatkozású híreket angolból kellett lefordítanom magyarra. Kezdetben 3-4 órával korábban mentem be, mert ez a feladat igencsak próbára tette az alig egy éves angoltudásomat. Nem volt fölöttem senki, akinek jóvá kellett volna hagynia az anyagot, nem ellenőrzött senki, egyszerűen nem volt szabad hibáznom.

- Az elmúlt időszakban, a 35 év során számtalan magyar személyiség járt Ausztráliában, akivel találkoztál és beszélgettél. Milyen emlékek kötnek hozzájuk?

- Sára Sándor filmrendező volt az első olyan személyiség, akivel interjút készítettem. Domahidy András, ausztráliai magyar író könyve alapján szeretett volna filmet forgatni Ausztráliában, de a terv sajnos nem valósult meg. A következő Dukász Anna, egykori sepsiszentgyörgyi igazgató-színművész volt, aki grafikus férjével, Vígh Istvánnal ekkor már Amerikában élt. Fiát meglátogatni érkezett Melbourne-be, s amint ez kitudódott, egymást érték a meghívások fellépésekre, kiállításokra. Melbourne-i fellépésére a Nagyszony engem kért fel partnernek, 1987 februárjában tehát megtörtént az én bemutatkozásom is az ausztrál színpadon. Sydney-ben Illyés Kinga színművész, Tőkés László, Marton Éva operaénekesnő, a sakkmester Polgár család, Tolcsvay Béla, Vitray Tamás (példaképem az interjúkészítésben) voltak interjúalanyaim, és sorolhatnám még... Volt azonban rádiós pályámnak egy csúcsteljesítménye, amit nem hagyhatok ki: a '89. decemberi eseményeket gyakorlatilag élőben közvetítettem a Bukaresti Rádióval folytatott telefonbeszélgetések jóvoltából. „Az ablakon látjuk a tankokat, jönnek felénk...” számolt be Simonffy Kati. Később aztán jött a diadalmas pillanat, kórusban kiabálták a telefonba: „Erika, győztünk, gyertek haza!” Adásban voltunk, amikor megérkezett a Bukaresti Rádióba az RMDSZ megalakulási nyilatkozata. Tomcsányi

Mari azonnal beolvasta, így a sydney-i magyar rádióban hangzott el legelőször!

Haza ugyan nem mentünk, mert józan ésszel felfogtuk, hogy nekünk ez már egy újabb kivándorlás lenne, de az új magyar adással '90 óta folyamatosan kapcsolatban vagyunk, az első ausztráliai filmünket nekik küldtük el, részt vettünk minden évfordulós rendezvényen, ők pedig figyelemmel követték tevékenységünket, és időnként hírt adtak rólunk az adásban.

– *Az Ausztráliában megjelenő egyetlen magyar nyelvű hetilap, a Magyar Élet sydney-i szerkesztőségének vezetője lettél, és időközben elvállaltad a Duna Tv tudósítását is.*

– A magyar újság kiadója ugyan Melbourne-ben volt, de az országos lapnak Sydney-ben is volt egy bázisa, innen dolgozott a főszerkesztő. 1990-ben vettem át a sydney-i szerkesztőség vezetését, s csaknem 30 évig láttam el folyamatosan ezt a feladatot. Ez így egyszerűnek tűnik, de az elején egyáltalán nem ment simán a dolog. A lap kiadója az 1956-os, főszerkesztője pedig még az 1947-es menekülthullámmal érkezett, a lap olvasótábora is túlnyomórészt ebbe a két csoportba tartozott. Elterjedt a hír, hogy a lapot egy kommunizmussal fertőzött jövevénynek adják át. Az erdélyiek persze rögtön védelmükbe vettek: emberek, legyetek ésnél, ez a mi Erikánk! Gyanakvó szemek követték minden mozdulatomat, minden szót, amit leírtam vagy kimondtam, de látva, hogy az újság nem változott vörösre, lassan megnyugodtak a kedélyek. „A mi Erikánk” rám ragadt, ugyanis később sokan jöttek azzal vissza erdélyi utazásaikról, hogy mikor megtudták honnan jöttek, a házigazdák első kérdése az volt: ismerik-e Józsa Erikát? 1994 után lehetőség adódott ismét a televíziózásra, s a Duna Televízió ausztráliai tudósítója lettem. Kölcsönfelszereléssel dolgoztunk, éjszakánként a filmegytem vágójában vágtunk. Gyerekeink gyakrabban aludtak az egyetem foteljeiben, mint a saját ágyukban. A szoros határidőket csak úgy lehetett tartani, ha repülővel, személyesen vitte el valaki a kazettát Budapestre. Hol volt még akkor, a '90-es években internetes közvetítés?! Utasokat kellett találnunk a határidőkhöz passzoló napokra, akik hajlandók voltak kézipoggyászukban elvinni és kézbesíteni a Duna Tv-nek a küldeményt. Furcsa helyzet volt egy olyan műsornak dolgozni,

amit sosem láttam. 2003-ban, amikor műholdon keresztül végre eljutott hozzánk is, úgy éltük meg, mint hajdan a Holdra szállást...

– *Mennyire volt népszerű a Duna Tv műsora Ausztráliában, mit vártak a nézők az adástól?*

– Két részre bontanám a választ. Az ausztráliai magyar néző főleg a magyarországi hírekre volt kiéhezve. Az 1947-esek és az '56-osok 1990 előtt nem utazhattak haza. Addigra meg sokan már koruk miatt nem mehettek. Számukra Magyarország olyan maradt, mint mikor elhagyták. Beállt a „filmszakadás”, ami mindannyiunkkal megtörtént, amikor a régi életünket hátrahagytuk.

Mire végre eljutott hozzánk, lenyűgözve néztük még az időjárás-jelentést is. Próbáltunk felismerni arcokat, helyeket, s mikor ez sikerült, átrajzoltuk, aktualizáltuk a retinánkba égett régi képeket. Tovább pergett a film. Beültünk az időgépbe: vissza a jelenbe!

A kérdés másik fele: vajon az otthoni néző mit várt, mit szeretett volna látni az ausztráliai riportfilmekben? A kezdeti években átlag kéthetente kértek riportokat, interjúkat; igen nagy volt az érdeklődés minden iránt, ami Ausztráliában történik. Úgy éreztem, ablakot nyitunk a távoli földrészre, legfőképp az itteni magyarokra. Az előző rendszer évtizedekig tartó agymosása igen hatékonyan torzította a képet azokról, akik elmentek. Odahaza mit sem tudtak például arról a hihetetlen kitartással folytatott munkáról, amit a nemzeti emigráció az otthoniakért tett 1947–1989 között. Nem tudtak arról sem, hogy milyen valójában az emigráns élet. Riportról riportra, interjúról interjúra építgettük, rakosgattuk össze a képet. Jóskával ketten voltunk a teljes stáb, egyre jobban összehangolódtunk, kialakítottuk saját stílusunkat.

A játékfilm és a televízió két különböző világ. Az, hogy nekem egy Józka kaliberű operatőröm és rendezóm volt, kötelezett: itt vagyunk a földgolyó túlsó oldalán, megvan rá a képességünk, nem mehetünk el fontos események mellett anélkül, hogy megörökítenénk. Igaz, épp nem volt megbízásunk, nem volt televíziónk... De a riportter mindig riportter marad, s én minden újdonságot gondolatban „tudósítottam”. Elkezdtük hát dokumentálni az ausztráliai magyar emigráció jelentős történéseit. Mikor végre létrejött a kapcsolat a tévével, a tudósító

viszony, már majdnem egy évtizedet késtünk. Közben kihalt egy nemzedék...

- 35 éve élsz Ausztráliában, ahova már évszázadokkal korábban – az emberi szabadság és egy bizonyos anyagi jólét reményében – a világ minden tájáról emigráltak, köztük magyarok is. Mit tudsz az ottani magyarok letelepedéséről, identitásuk megőrzéséről és az anyaországgal való kapcsolattartásukról?

- Megérkezésünkkor az ausztráliai magyarok száma több mint 60 ezer volt. Ezt a számot az 1947-ben és 1956 után érkezettek, valamint az 1960-as években Tito Jugoszláviájából érkezett délvidéki magyarok első és másodgenerációja tette ki. Az 1980-asok, ahová mi is tartozunk, mintegy 3 ezerrel növelték a létszámot. Az első hullám a második világháború után Európa csordulásig telt menekülttáborából érkezett. Képesítésüktől függetlenül, 3 éves munkaszerződést kellett letölteniük munkás minőségben. Ez a csoport Ausztráliát ideiglenes lakhelynek tekintette, ahol csak addig terveztek maradni, amíg otthon megváltozik a rendszer és hazamehetnek. 1956-ban már ők fogadták a következő hullám menekültjeit. Ekkor már nyilvánvalóvá vált, hogy nincs visszaút. Egy idegen nyelvet beszélő, másként gondolkodó világban közösséggé szerveződve, a kulturális vákuumot magyar tartalommal kellett megtölteniük. Ez a két csoport, mintegy 30 000 magyar, az a nemzedék, amelyet „nemzeti emigrációként” emlegetnek, s amely a magyar intézményrendszer létrehozta. Ez az intézményrendszer – magyar iskolák, cserkészlet, sajtótermékek, klubok, egyesületek – a mai napig fennáll, létezik, működik. Ezeknek köszönhető, hogy a már itt született, harmadik, negyedik nemzedéknek, a mostani gyerekeknek is van hol megtanulniuk, gyakorolniuk a nyelvet, bekapcsolódniuk a közösségi életbe.

A nyíltan kommunistaellenes „nemzeti emigráció” négy évtizeden át harcolt az óhaza felszabadításáért, nem utazott haza, elutasította a kommunista rendszer bármilyen közeledési kísérletét, beleértve a diplomáciai testületet is. Szellemi vezetője, ideológusa Csapó Endre, a *Magyar Élet* főszerkesztője volt, aki fél évszázadon át, 97 éves koráig hetente megírt vezércikkeiben elemezte a világpolitikát. Csapó Endre, az „Egy a nemzet” mozgalom kezdeményezője 70 évet töltött Ausztráliában, de egy percig sem élt itt, lélekben mindvégig Magyarországon maradt. A lap megszűnése után pár hónappal, 2019-ben ő is elment...

Vezércikkeinek gyűjteménye 10 kötetben jelent meg Magyarországon, a Panoráma Kiadó gondozásában.

Jelenleg mintegy 20 ezer magyar él Ausztráliában. A technika jóvoltából a tájékozódás, az otthoniakkal való kapcsolattartás könnyen megoldható.

- *Mi történt 2018 után, amikor megszűnt a Magyar Élet? Hogyan tovább?*

- A *Magyar Élet* az 1957-ben indult első magyar újság jogutódja volt, 1978-tól kezdve országos hetilapként – negyven éven keresztül – független, önfenntartó lapként működött. Fénykorában 60 ezres olvasótábora volt, amely azonban rohamosan csökkenni kezdett, ahogy a '47-es és '56-os nemzedék kiiregedett és kihalt. Elérkezett egy pillanat, amikor csak veszteséggel tudtunk egy-egy lapszámot kinyomtatni. Ez már az a korszak volt, amikor szinte minden kinti és otthoni kiadvány valamilyen magyarországi alapítványi támogatással tartotta fenn magát. Sajnos, a *Magyar Élet* épp függetlensége miatt nem tudta teljesíteni az Ausztráliából elérhető pályázatoknak azt a kizárólagos feltételét, hogy valamilyen egyesület égisze alatt működjön. Az utolsó nyomtatott lapszám 2018 karácsonyán jelent meg, a lap azonban nem szűnt meg létezni, mert az ausztráliai magyar szervezeti életet tovább szolgálja a Magyar Élet online portálon keresztül.

- *Beszélgünk az itthoni évekről is. Nagyváradon születél 1951. április 28-án. Mesélg gyermekkorodról, az iskoláról, az indulásról.*

- A Körös partján nőttem fel. Ablakom a szemközti parton levő Szent László-templomra és a Városháza épületére nézett. Az utcában két házon is állt egy-egy emléktábla, miszerint egy ideig ott lakott Ady Endre. Az iskola gyalog 10 percre volt: reggelente átsétáltam az impozáns, szecessziós épületekkel körülvett Bémer téren (amit számtalan átkeresztelés után is ezen a néven tartott ésszben az emlékezet), elhaladtam a színház mellett, és meg is érkeztem az egykori Orsolya zárda épületében működő iskolámba. Gyerekként nyáron a strandra vagy a Körösre jártunk fürödni, télen a korcsolyapálya volt a fő találkozóhely. Sokat kirándultunk, hegyet másztunk, sátoroztunk, moziba jártunk és házibulikát rendeztünk. Bérletünk volt minden színházi előadásra, a filharmónia hétfői hangversenyeire, irodalmi körre jártunk és megnéztük a képzőművészeti kiállításokat, melyekből

bőséges választékot nyújtott a művészekben gazdag város. Az utca nyelve a magyar volt, akkor még többségben voltunk. Aztán, ahogy a nagy, ipari fejlesztés beindult, és felépült az „alumínium kombinát” néven ismert timföldfeldolgozó-üzem, körülötte egy városnyi tömbháznegyed is megjelent. Tömegével telepítették be a regáti, moldvai munkásokat, felgyorsult Várad románosítása. Diákként bennünk az iskolánkban induló román osztályok megjelenése tudatosította, hogy mi történik körülöttünk. A város egyetlen színmagyar iskolája már nem volt többé színmagyar...

– *Hogy kerültél a zenei élet közelébe már középiskolás korban?*

– Máig sem tudom, hogy miért, de a mi iskolánkban (ma Ady Endre nevét viseli, az én időmben Moghioroşnak hívták) egyre másra alakultak a zenekarok. Köze lehetett hozzá a határ közelségének és a túloldaltól érkező új hangzásoknak, amelyek megbolondították az ifjúságot. 15 éves koromban matektanításból összespóroltam a pénzt egy gitárra, és bevettem magam a zenetanulásba. Ezt sokan nem értették, mivel jó voltam matematikából, ami valamilyen mérnöki pályára predesztinált. A zenét soha nem olyan foglalkozásnak tekintetem, amiből meg fogok élni. Az én fejemben nem volt semmiféle konfliktus. Beiratkoztam a népi művészeti iskola gitár szakára, ahol a filharmónia első hegedűse volt a tanárom. Négy évi kemény munka következett: délelőtt az iskolában, délután zeneórákon. Rendkívül magasra helyezték itt a mércét, de hamar belejöttem, s elkezdtem saját dalokat komponálni. Első fellépésemről egy újságcikk is megjelent, aminek az volt a címe: Aki nem akar utánozni...

– *Valóban nem utánoztál senkit, mert 1968-ban, mindössze 17 évesen megalakítottad az első romániai női könnyűzenekart, amire felfigyelt nemcsak a közönség, hanem a szakma is. Elkezdtétek járni az országot... Mesélj bővebben erről.*

– Hihetetlen, hogy ez több mint 50 évvel ezelőtt történt. A jubileum adott alkalmat legutóbbi fellépésekre 2018-ban a váradi színházban. A leányzenekar a Phosphor nevet kapta, színpadi viseletünket ugyanis foszforeszkáló gombok díszítették, és mikor felment a függöny, az elsötétített színpadon csak világító pontok látszóttak. Saját szerzeményeimet játszottuk, tipikus beatzenekar, három gitár és egy dob

felállásban. Négy hangra vokált énekeltünk, ami szintén újdonság volt. Mondanom sem kell, hogy hihetetlenül népszerűek lettünk. Rendszeresen felléptünk Várad klubjaiban, és turnéztunk tágabb környezetünkben. Mindezt egy olyan korban, amikor az iskolásoknak este 10 után tilos volt szülői kíséret nélkül az utcán tartózkodni. Ellenőrző brigádok cirkáltak az utcákon, és mindenkit igazoltattak. Hogy elkerüljük őket, titkos útvonalakat alakítottunk ki a sötét mellékutcákon... Az együttes persze csak két évig élt, amíg le nem érettségiztünk. Szétszéledtünk, és mindenki ment a maga útján továbbtanulni.

- *Te hová mentél?*

- Bukarestbe indultam felvételizni, a műszaki egyetemre.

- *Visszatérve korábbi kérdésemhez: igaz-e, hogy Nagyvárad a hazai magyar beatnemzedék és beatzene ősi fészke?*

- Nem tudom, hogy az országban pontosan mikor alakult a többi zenekar, de az biztos, hogy valahol elől jártunk... Váradot mindenképp korábban érték el a nyugat felől jövő hatások, fogtuk a magyar tévét, ami az ország belsejébe nem jutott el. Nekünk már '67-68-ban saját beatzenekarunk (volt több is a városban!) zenélt a szombat esti dőcin. Az élvonalban nem mást, mint az 1968-ban alakult Metropol együttest mondhatja magáénak a város, mely országos szinten, valódi sztárzene-karrá nőtte ki magát.

- *Mesélj a Concorde együttes megalakulásáról, amelynek két tagja volt: te és Horváth Károly.*

- Horváth Karcsi egy más zenei világból csatlakozott hozzám. Édesanyja zongoratanárnő volt, klasszikus zenén nőtt fel, a beatzene idegen terület volt számára, bár igen vonzónak találta. Csellón játszott. Első próbálkozásaink gitár, cselló, szájharmonika kísérettel hangzottak el, aztán Karcsi megtanult nagybőgőzni. Kísérleteztünk. Ezzel a furcsa, műfajilag besorolhatatlan zenével mutatkoztunk be a Népi Művészeti Iskola évváró koncertjén volt tanáraink, legszigorúbb kritikusaink előtt. Mi ez? Sanzon? Virágének? Van benne klasszikus, modern és népi. De szabad-e a népdalt beatesen megszólaltatni? Vagy a klasszikus zenét felhígitani? Vitatkoztak. Aztán bevallották, hogy szabály ide vagy oda, végül is a közönség ész nélkül tapsolt, beleértve magukat is. Valamit

mégiscsak eltaláltunk; egy jól működő kombináció volt... A következő bemutatkozás egy házi koncerten volt a város képzőművészei és barátai előtt, Fux Pál grafikusművész műtermében. A hatás döbbenetes volt. Az újságban megjelent egy krónika az egyik résztvevő tollából, amit mai napig őrzök, és ami felfegyverzett bennünket az előttünk álló megpróbáltatásokra. Már tudtuk: jó úton haladunk... Később új tagokkal gazdagodtunk, felerősödött, szerves elemmé vált a népzene, citera, gardon, tamburica társult hegedűvel, csellóval, nagybőgővel, gitárral, furulyákkal. Saját szövegekkel vagy versekkel párosítva egyedi, bárhol felismerhető hangzást, stílust hoztunk létre.

- *Milyen emlékeid vannak az udvarhelyi Siculus fesztiválról, mely mindössze négy évadot ért meg?*

- Mikor a Siculus fesztivált meghirdették, sejteni sem lehetett, hogy hány magyar énekes, együttes létezik az országban. Ki-kí a maga városában, szűkebb környezetében volt ismert, egymásról semmit sem tudtunk. Együttesként kellett beneveznünk, ezért nevet is kellett választani, így született meg a Concorde. Kizárólag eredeti szerzeményekkel lehetett jelentkezni. Az udvarhelyi művelődési ház színpadán egymást követték a zenekarok, énekesek, szájatva hallgattuk egymást, hiszen minden új volt. Mire a hét lejárt, egy banda lettünk, és anélkül, hogy felfogtuk volna, létrehoztuk, megteremtettük a romániai magyar könnyűzenét. Nem sok példa volt a pop történelemben, hogy egy kisebbségben élő nemzetiségnek saját könnyűzenéje legyen. Karcsvai Udvarhelyt második szülővárosunknak tekintettük, hisz mindkettőnk pályafutása innen indult. A fesztivált 1970-73 között 4 éven át rendezték meg, tovább nem tűrte meg a rendszer ezt a túlságosan népszerűvé vált rendezvényt, amely többet engedett meg magának, mint amit a ifjúság kommunista szellemben való nevelésének kódexe előírt. 1971-ben a zsűri nekünk ítélte a Beat-nagydíjat, '72-ben a Legjobb Szöveg díját. Ezeknél azonban még többre értékeltük a közönség által megszavazott népszerűségi díjat. A műsor utáni bulikon, amikor beléptünk a Siculus Klubba, tapssal fogadtak, az utcán autogramkérők rohmoztak meg bennünket. A fesztiválszervezők felajánlottak egy székelyföldi turnét, amit nyomban el is fogadtunk. Nem tudom, hogy csináltuk, mert nem ez volt a főfoglalkozásunk, de a következő években, évente 2-3 turnénk, 30-40 fellépésünk volt. Tudósítások jelentek meg

rólunk a *Hétben*, a *Művelődésben*, helyi lapokban, az *Ifjúmunkás* 10 részes sorozatban hozta le *Concorde sztori* címen életutunkat. (22-23 évesek voltunk!) A kritika általában jókat írt rólunk. Jókat – mit beszélek?! Újraolvasva a megsárgult újságkivágásokat, árad belőlük a szeretet. Biztosan akkor is éreztük, most utólag azonban elemi erővel hat rám, ahogy ráébredek: milyen sokszorosan kaptuk vissza a közönségtől azt, amit nekik nyújtottunk!

– *Tudtommal, később megjelent egy könyved a Metropol együttesről...*

– A romániai magyar könnyűzene egy olyan különleges érték volt, amely megérdemelte volna helyét az összmagyar értékek sorában. Eredeti mert lenni, nem utánozta sem a nyugati, sem a magyarországi könnyűzenét, nem importált életérzéseket, hanem ott és akkor, annak a bizonyos nemzedéknek a saját érzéseit, problémáit, vágyait fogalmazta meg. Sajnos abból a térből nem sikerült kitörnie, a határ túloldalán ismeretlen maradt. A Metropol sztori megírásával ezt a hiányt szerettem volna bizonyos fokig pótolni.

– *1971–85 között a Román Televízió bukaresti magyar adásának voltál a bemondója, szerkesztő-riportere. Hogyan emlékszel azokra az évekre?*

– Abban is a Siculus fesztivál a ludas, hogy a tévéhez kerültem. Mint mondtam, mérnöki pályára készültem, a fesztivál után várt a helyem az egyetemen, az aeronautika szakon. Az udvarhelyi közvetítést Bukarestben a képernyőn nézte a főszerkesztő, Bodor Pál, s hirtelen támadt ötlettel leszólt a kollégáknak: ezt a lányt hozzátok fel bemondónőnek! A televíziós szakmát nem én választottam, a szakma választott engem. Tény, hogy amikor először kerültem szemtől szembe a kamerával, úgy éreztem, hogy hazaértem, ott van a helyem. A repülős álmokat hagytam elrepülni, álmodtam helyettük másakat, közelebb a földhöz. A szakmát menet közben tanultam, a nézők szeme láttára. Akkor nem volt erre a mesterségre kitalált szak az egyetemen, még az újságírói fakultás keretében sem, ahova végül is betuszkoltak diplomát szerezni. Az igazi egyetem számomra azonban a szerkesztőség volt, a riportutak, amelyek az ország minden magyarlakta szegletébe elvezettek. A bemondói szerep hetente egy napot töltött ki; szentírás volt, hogy az adásnapra bárhonnan vissza kellett érnem. A terepmunka persze egészen más volt, mint manapság. Nem dobták utánunk a témát, magunknak kellett

utánajárni, felfedezni. Minden elképzelhető témakörben, műfajban megfordultam, személyes ismerősöm volt minden egyes tévénező.

- *Kik voltak még a magyar adás bemondói 1971-85 között?*

- Legtöbbször Birta József ült mellettem a stúdióban, ő volt az állandó hírbemondó. De a kollégák is szinte mind rendszeresen megjelentek, voltak időszakok, amikor a hónap 4 hetét elosztották különböző alkotócsoportok között, akik maguk vezették le a saját műsoraikat. Csáky Zoli, Csép Sanyi, Simonffy Kati, Tomcsányi Mari, Huszár Irma, Boros Zoli, Mag Péter, Labancz Frida, Máthé Éva - sorolhatnám.

- *2014-ben jelent meg Simonffy Katalinnal és Tomcsányi Máriával közös könyvetek, A mi magyar adásunk 1985-1969.*

- Ahogy a címe is jelzi, a kötet a magyar adás történetét tartalmazza, a megalakulásától a megszűntetéséig. Rádöbentem, hogy a tv-archívum nagy része áldozatul esett a '80-as évek filmégetéseinek, és a kezdeti éveket senki más nem tudja elmondani, leírni, csak mi magunk. Katival és Marival végeztük a munka oroszlánrészét, a dokumentumok feldolgozását, ugyanakkor minden kollégát, aki még élt, felkértünk: írja meg a maga fejezetét. Négy év és ugyanannyi hazautazás után összeállt az anyag, s a végén meg is lepödtünk, hogy milyen komoly, mondhatnám tudományos igényeket kielégítő kortörténeti dokumentumot adtunk az olvasóknak. A hazai médiatörténetnek ez a fejezete addig fehér folt volt.

- *2016-ban volt egy emlékkoncerted Székelyudvarhelyen. Milyen alkalomból?*

- 2016-ban, 45 évre első fellépésünk után, ugyanazon a színpadon, talán ugyanazon a pár négyzetcentiméteren álltam gitárral a kezemben... A régi dalokat énekeltem - egyedül. Karcsi helyén egy magányos nagybőgő árválkodott. Az emlékkoncert őerte volt, aki 2015 novemberében örökre letette a hangszert. Együttműködésünk ugyanennyi évig tartott. Duettből időközben négytagú zenekarrá alakultunk, voltunk Táltos RT és Táltos, az ország négy különböző sarkából is folytatni tudtuk a munkát. Folytatni tudtuk még távolabbról is, hiszen évekkal később összehoztunk egy ausztráliai turnét, és még később egy

musical-bemutatót Szatmárnémetiben. Ez az utolsó magányos visszatérés a „tett” helyszínére nem volt benne a pakliban...

- *Kérlek, sorold fel az eddig kiadott lemezeidet.*

- *Concorde* (SP Electrecord, 1972); *Kettőspont* (LP Electrecord, 1978, újrakiadás LP és CD, Moiras, Budapest, 2004); *Táltos* (LP Electrecord, 1981); *A Nagy Találkozás* - Metropol Group, Józsa Erika és Boros Zoltán (CD, Budapest, 2015).

- *Miért Nagy Találkozás?... Kik és milyen alkalomból találkoztak?*

- A Nagy Találkozás Marosvásárhelyen, 2014-ben, a magyar adás 45. évfordulója s *A mi magyar adásunk* könyv bemutatója alkalmából rendezett koncert volt, ahol a Metropol együttesel és Boros Zoltánnal léptem fel.

- *Milyen filmekhez írtál zenét?*

- Horváth Károllyal társszerzőként: *Baloane de curcubeu* (*Szivárvány buborékok*, román játékfilm, rendező Demian József, 1983); *Lovind o pasăre de pradă* (*Ragadozó madárra vadászva*, román játékfilm, rendező Demian József, 1984); *Piciu* (*Kölyök*, román játékfilm, rendező Demian József, 1984). Önálló filmzenéim az ausztráliai korszakból: *Memoria de piatră* (*Köemlékezet*, 2010) és *Rondul de noapte* (*Éjjeli őrjárat*, 2021) - szintén Demian József rendezésében.

- *Tudtommal színházi előadásokhoz is szereztél zenét.*

- Igen, egy-egy címet említenék a három színházból, ahol legtöbbet dolgoztam Horváth Karcival. Temesvár - Tömöry Péter: *Síp a tökre*; Sepsiszentgyörgy - *Csongor és Tünde*; Nagyvárad - Lázár Ervin: *A hétfejű tündér*. Ezt Demian József rendezte, és a bemutatón jelen volt az író, Lázár Ervin is. A Szatmárnémetiben 1998-ban bemutatott *Leányrablás* musical librettóját és dalszövegeit már Ausztráliából írtam meg, Karcisra maradt a zene. A szöveggönyv elnyerte az 1997. évi erdélyi drámapályázat díját.

- *Milyen köteteknek vagy a szerzője vagy társszerzője?*

- *Beyond Chernobyl - Women Respond* társszerzője („Too many sudden cancers” - Túl sok hirtelen rákos megbetegedés című fejezet

szerzője. Összeállította Corin Fairburn Bass és Janet Kenny, Envirobook, Sydney, 1993). A 2000-ben Canberrában kiadott *The Australian people: an encyclopedia of the nation, its people and their origins* társszerzője (a „Hungarians” – Magyarok című fejezet szerzője. Szerkesztő James Jupp).

A szétszórtság arénája. Négy évtáj magyar irodalmából társszerzője (Az ötödik földrészen. Magyar irodalom Ausztráliában című fejezet szerzője. Szerkesztette Dávid Gyula, Veress Zoltán, EKE, Stockholm, 2003, Határtalan hazában sorozat 1.)

Jelképes jelenléteink. Emlékhelyek – extra Hungariam társszerzője (Emlékhelyek a maorik földjén. Magyar Millennium Park Wellingtonban című fejezet szerzője. Bev. Veress Zoltán; EKE, Stockholm, 2007, Határtalan hazában sorozat).

Beat nemzedék – A Metropol sztori – Egy tegnapi rockbanda a Holnap városából (Sepsiszentgyörgy, 2003, Medium Kiadó).

A mi magyar adásunk (Társszerzők Simonffy Katalin, Tomcsányi Mária, Kolozsvár, 2014, Kriterion Kiadó).

Metropol Sztori II. Második, bővített kiadás (Sepsiszentgyörgy, 2018, Medium Kiadó).

Csáky Zoltán: *Volt egyszer egy kék Duna – Történetek, vallomások, tanulmányok a 25. évfordulón* társszerzője (Műsorok kézipoggyászban című fejezet szerzője. Budapest, 2017, Nap Kiadó).

Gúnyhatár, Léphaft karikatúrák körülírva társszerzője (Új életet kezdeni című fejezet szerzője. Illyefalva, 2021, Székelyföldi Magyar Újságírók Egyesülete).

– *Mindazt, amit felsoroltál, hol lehet elérni, elolvasni, meghallgatni?*

– Valóban, jó ideje engem is foglalkoztatott, hogy amit a '70-'80-as években, vagy a későbbi időkben alkottunk, amiről itt beszéltünk, a mai olvasónak, hallgatónak, nézőnek elérhetetlen. Ezért létrehoztam egy weboldalt, ahol meg lehet hallgatni a bakelit lemezekről átültetett zenét, beleolvashatnak a könyvekbe, újságcikkekbe, megnézhetnek filmeket, videókat és sok egyebet, amit sikerült átmenteni a jelenbe. A cím: www.kettospont.net

– *2000-ben Sydney-ben rendezték meg az olimpiát, amelyen 199 ország vett részt. 2004-ben Az olimpia kulisszái mögött címmel nagyszerű tényfeltáró riportot készítettél. Mi volt a célod?*

- Bepillantást szerettem volna nyújtani egy ilyen hatalmas rendezvény háttérébe, működésébe. Jóskával abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy a hivatalos film elkészítésére kaptunk megbízatást. Már négy évvel az olimpia előtt jelen voltunk minden megnyitón, próbán, avatáson, a szemünk, a kameráink előtt épültek fel a stadionok, követtük az olimpiai láng útját egész Ausztráliában, később pedig 16 forgatócsoportunk volt jelen a különböző versenyeken. Mindennek a háttérében hatalmas gépezet állt, minden feladat megoldása valóságos akadályverseny, próbatétel, kaland volt. Ebből nyújt ízelítőt ez a dokumentumfilm.

- *Tudjuk, hogy Ausztrália a brit gyarmatosítás előtt jelentős bennszülött lakossággal rendelkezett. Hogyan élnek napjainkban, milyen a kapcsolatuk a modern társadalommal?*

- Az ausztráliai aborigének (Aboriginal) a legrégebbi őslakosok a világon, kultúrájuk, folyamatos jelenlétük az ausztrál kontinensen 60 000 évre vezethető vissza. Nincs írott nyelvük; a különböző nomád törzsek más-más nyelvet beszélnek. Kőkorszaki életformájukat gyökeresen felforgatta a fehér ember megérkezése, aki lakatlan területnek tekintette, felparcellázta és kisajátította ősi földjeiket. Az ausztrál nemzeti ünnep január 26-án van, ez az első flotta megérkezésének a dátuma, az őslakosoknak gyásznapja. Kőkorszaki életformájuk semmiképpen nem fér össze a modern, fogyasztói társadalommal. A városi aborigének szomszédaink voltak, pontosabban mi voltunk a szomszédaink, akik beköltöztünk a negyedükbe, annak ellenére, hogy mindenki próbált lebeszélni. Öt évig, amíg ott laktunk, semmi gondunk nem volt velük, de alkalmunk volt belátni az életükbe. Nem lelik helyüket a falak között... A nekik kiutalt házakat úgy kezelik, mint a vándorutak táborhelyeit; az utcán élnek és az állami juttatásból korai sirba sörözik magukat. Mai napig nem találtak megoldást arra, hogy egy ősi népet hogyan lehet egyenlő félként beleépíteni egy több ezer évvel előrehaladottabb társadalomba. Megoldhatatlan a feladat már azért is, mert ami az értékrendet illeti, az övék a magasabb rendű... Ők nem vesznek el többet a természetből, mint amennyire szükségük van, és valamilyen módon azt is bepótolják. Nem hagynak nyomot maguk után.

Az olimpiai láng útját követve, alkalmunk volt megismerkedni a sivatagi őslakosokkal is. Őket úgy próbálják védeni, hogy területükre

csak külön engedéllyel léphet be idegen. Nos, Ulurunál, a nagy vörös kőnél, amit az őslakosok szent helynek, a modern világ pedig turisztikai célpontnak tekint, a kontinens közepén találkoztunk az Anangu törzssel. Amint megszólaltak, döbbenetesen észleltük: mintha magyarul beszélnének. Eddig nem hallottam semmilyen idegen nyelvben a gy és ty hangot. Nos, az anangu nyelvben csak úgy röpködtek: például Gyukurba, ami hagyományt jelent, de a fonetikus leírása Tsukurba, mert az angolban nincs gy. Mi a magyar gy és ty hangokkal mondtuk vissza a szavakat, és rögtön megkérdezték: hol tanultuk meg ilyen jól a nyelvüket? Lehet, hogy egyszer még kiderül, valamikor hatvanezer évvel ezelőtt, Gondwanán, amikor a kontinensek még egyek voltak, rokonok lehettünk...

- *Ausztrálián kívül, 2006-ban több dél-amerikai városban forgattatok. Néhány filmcím: A kék madár nyomában Rio faveláiban, Jázmin illatú karácsony, Kossuth-unokák Uruguayban. Mi volt a visszhangja, hogyan fogadta a közönség az ott készült dokumentumanyagot?*

- Visszajelzést (többnyire jót!) csak az ausztráliai nézőktől kaptunk. Az otthoni nézőkkel való találkozásra évekkal később, 2016-ban a Kolozsvári Magyar Napok adtak lehetőséget, amikor filmjeinkből egy válogatást vetítettünk le egymást követő napokon. A *Magyarok a Maorik földjén* című filmhez az Ausztrál Nemzeti Archívumban felkutatott könyv, *Az aranyásó kézikönyve* szolgáltatta a kiindulópontot, melyet az egyik első ausztráliai magyar, Kossuth volt szárnysegédje, Vékey Zsigmond írt. Az ausztrál aranymezőkön tapasztalatot szerzett Vékey, az 1860-as években áthajózott Új-Zélandra, ahol még csak akkor indult az aranyláz. Könyve lépésről lépésre pontosan leírja a szükséges felszerelést, útvonalakat, mindent, amit egy aranyásónak az otagói aranymezőkről tudnia kell.

A sydney-i erdőlakó egy Erdélyből, Komandóráról származó hajdani tengerész története, aki egész életében egy erdőben, a szabad ég alatt lakott.

Brazíliaba *A kék madár nyomában* jutottunk el, és olyan helyekre nyertünk beocsátást, ahová addig soha nem engedtek be kamerát. Két napot töltöttünk az egyik nyomornegyed, favela lakóival, és sikerült emberközelből bemutatnunk az „Isten városát”, Rio de Janeirót.

Montevideóban a Kossuth család vendégei voltunk, akik elmesélték, hogyan kerültek Kossuth Lajos leszármazottai Uruguayba.

Paulay Tamás professzor, akiről Új-Zélandon készítettünk portréfilmet, nem más, mint aki kidolgozta a földrengésbiztos építkezés szabványát.

Bemutattuk az ausztráliai magyarok történetírójának, Kunz Egonnak a portréját is; rendkívül fontos demográfiai kutatómunkája, tudományos igényességgel megírt könyvei kapcsán örökítettük meg az utókor-nak. Ez egyike azoknak a filmeknek, melyeket jóval az első televíziós megbízatás előtt „előre” lefilmeztünk. Jó 10 évvel a halála után, könyvének magyar kiadása kapcsán nagy volt a sóhajtozás a tévénél: milyen kár, hogy már nem él, de jó lett volna vele egy interjú!... Megvan! – mondtuk.

Kolozsváron, a teremben éreztük a filmek hatását, rendkívüli élmény volt számunkra. A közönség a vetítések után nem akart hazamenni, végül mindenki kért (és később kapott is) egy-egy másolatot a filmekből.

– *1994-ben alapító tagja, szerkesztője és műsorvezetője voltál a Sydney-i Magyar Televíziónak. Meddig szolgálta a helyi magyarság identitás-megőrzését?*

– A Sydney-i Magyar Televíziót 1994-ben indítottuk el egy multikulturális tévécsatornán. Tehetséges, lelkes csapat állt össze, színvonalas műsorokat készítettünk, melyek valóban a magyar identitás megőrzését szolgálták. Sajnos nem volt hosszú életű. A sugárzás nem fedte az egész várost, a magyarok által legsűrűbben lakott negyedekben nem tudták fogni az adást, ezért nagy szívfájdalommal két év után nem újítottuk meg a szerződést.

– *2010-ben másfél órás filmet forgattál férjeddal Verespatakon.*

– A *Memoria de piatră* című filmben én igazán csak zeneszerzőként szerepelek, egy román producerrel készült. A film visszatérés a *Nunta de piatră (Kőországi lakodalom)*, a hetvenes évek legendás filmjének helyszínére, Verespatakra, amely akkor még őrizte a Monarchia korabeli kinézetét. Negyven évvel később az operatőr visszatér és lefilmezi, amit a kamera pontosan abból a pozícióból lát, mint annak idején. Az aranybánya-vállalat által feltúrt és lerombolt település egyik, még megmaradt falára, a maradék lakosságnak levetítik az egykori

filmet. Hogy mi volt a cél? Azt hiszem, nem kell részleteznem, Verespatak lerombolása már szinte teljes...

- *Férjed neves filmrendező, aki már itthon befutott a filmes szakmában. Kérlek, foglald össze az ő szakmai pályafutását.*

- Férjemet a román filmtörténet az 1970-es új hullám egyik vezéralakjaként jegyzi. Operatőrként olyan filmek fűződnek a nevéhez, mint a már említett *Nunta de piatră* (1971), *Zidul (A fal)*, (1973), *Duhul aurului (Az arany szelleme)*, (1974), és más népszerű játékfilmek. Rendezőként 1977-ben az *Urgia (Végveszély)* című filmmel mutatkozott be, Orosz Lujzával a női főszerepben. Legsikeresebb játékfilmjei az 1980-ban készült *O lacrimă de fată (Egy lány könnye)*, amely bejutott az 1982-es cannes-i filmfesztivál hivatalos szelekciójába, és a *Baloane de curcubeu (Szivárvány buborékok)*, (1982). Ez utóbbit annak idején letiltották, majd egy 2010 táján előkerült kópia szamizdatként terjedt a fiatalok körében, és valóságos kultuszfilm lett belőle. Felfigyelt rá a szebeni Astra filmfesztivál, és 2017-ben - röpké 35 év késéssel - megrendezte a hivatalos bemutatót.

- *Említetted, hogy az egyetemen is tanított...*

- Versenyvizsgával nyerte el a sydney-i filmegyetemen (AFTRS) az operatőri tanszékvezető tanári állását. (Ez volt az, amit az újságot megfordítva, az első oldalon hirdetett állások között találtunk.) Utólag tudta meg, hogy 104 jelentkező volt. Rendkívül magas szinten folyt az oktatás. Olyan diákok kerültek ki a keze alól, mint Dion Beebe (2006-ban Oscar-díjat kapott a *Memoirs of a Geisha* filmért), vagy Warwick Thornton, akinek *Samson & Delilah* című filmje elnyerte 2009-ben Cannes-ban a Caméra d'Or-t. Forgatott egy játékfilmet is operatőrként (*City Loop*, 2000), de végül a dokumentumfilmeknél horgonyozott le, amelyek sokkal több alkotói szabadsággal jártak, lévén hogy túlnyomórészt saját produkcióban készültek.

- *Romániában semmi megbízatást nem kapott?*

- Néhány évvel ezelőtt egy bukaresti producer felajánlotta, hogy készítsen újra Romániában egy játékfilmet. Belement a játékba, és végül román-magyar koprodukcióban elkészült a *Rondul de noapte (Éjjeli őrjárat)* című 2 órás játékfilm, amelynek egyben ő volt a

forgatókönyvírója, rendezője és operatőre is. Az én hozzájárulásom a film zenéje. 2020-ban lett volna bemutatva, ha nem szakít félbe a koronavírus. Éppen most kaptuk az értesítést, hogy a 2021. július 22. – augusztus 1. között megrendezett TIFF filmfesztiválon, Kolozsváron lesz a világpremier!

– *Milyen díjat és elismerést kaptál eddig?*

– Nem sok helyet foglalnak el a vitrinben. Munkáim el se jutottak olyan fórumokra, ahol felvállalták volna valamilyen szakmai díjra való benevezésüket. A Siculus fesztivál szeretettel őrzött, faragott székely kapus trófeáinak szomszédságában egy meglepő és megtisztelő elismerés, a Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetés áll, melyet 2016-ban újságíró, zeneszerző, előadóművész, a *Magyar Élet* hetilap szerkesztője minőségben, „rendkívül színvonalas irodalmi, művészeti és lelkiismeretes közösségmegtartó” munkám elismeréseként kaptam.

– *Miben állt, áll ez a közösségmegtartó munka?*

– Ennek rengeteg oldala van. Van, aki magyar tánccsoportot szervez, van, aki irodalmi kört. Számtalan jótékonyági egyesület létezik különböző célkitűzésekkel. Én ahhoz csatlakoztam, amely legközelebb állt a számomra fontos ügyekhez. 25 éve vagyok titkára az Ausztráliai Magyar Kisebbségi Alapnak, mely az elszakított területek magyarságát támogatja identitása megőrzésében. Hogy csak egy példát említsek: a '90-es évektől a 2000-es évek közepéig több száz magyar diáknak folyósítottunk ösztöndíjat, középiskolától az egyetemi tanulmányaik befejezéséig. Ez most „békeidőnek” számít, ám akkor, amikor mi megérkeztünk, a rendszerváltás előtti legsötétebb korszak, az erőteljes megmozdulások ideje volt Ausztráliában.

1988-ban, nem sokkal Sydney-be érkezésünk után elvittek egy gyűlésre, melyet a Kézfogás Erdélyért akciósorozatért hívtak össze. Egyik ámulatból a másikba estem. Soha nem gondoltam volna, hogy a földgömb túlsó oldalán ekkora megmozdulás történik értünk.

1988 augusztusában Sydney központjában kíváncsi tömeg figyelte érdeklődéssel a népviseletbe öltözött, buldózert ábrázoló plakátokkal felszerelt fiatalokat. Népi táncosok mutatták be a pusztulásra ítélt erdélyi falvak táncait. Melbourne-ben kisebb pánik keletkezett, amikor a városközpontban hangszórók buldózerek dübörgését kezdték hatal-

mas hangerővel sugározni. A tüntetés végén 7 ezer fekete léggömb emelkedett a magasba, SAVE TRANSYLVANIA felirattal.

Szeptemberben Canberrában, az ausztrál parlament előtt 6500 aláírást tartalmazó petíciót adtak át a külügyminiszternek a gyalogfutárok, akik stafétában tették meg Melbourne-ből a 600, Sydney-ből a 300 kilométeres utat.

1989 februárjában, a Magyarországra menekült erdélyiek támogatásáért rendezett jótékonyági koncert az én feladatomból volt. Dukász Anna Melbourne-ből jött át, de csatlakozott hozzánk a Kanadából éppen ott tartózkodó korondi énekes, Farkas András. Dukász Anna azzal lépett be a színpadra, hogy ennek a híre biztosan eljut Erdélybe... Nem vagyok biztos benne, hogy eljutott. Pedig fontos lenne tudni, hogy amikor azt hittük, hogy magunkra maradtunk, hátat fordított nekünk a nagyvilág, azokban a sötét, reménytelen órákban nem voltunk egyedül! A számtalan tüntetés egyike a sydney-i városháza előtt volt '89 decemberében, egyidőben azzal, amikor a földgolyó túloldalán Ceaușescu helikoptere a levegőbe emelkedett. Azért sokért nem adtam volna, hogy azt a hírt én mondjam be a magyar adásban...

- Két fiad van, akik közül az egyik „itt”, a másik pedig „ott” született... Meséj családodról, szeretteidről.

- István a marketing szakmában dolgozik, de igazi szenvedélye a fesztiválszervezés. Az interneten is megtalálható az általa rendezett Psyfari fesztivál. Magyarul idegen akcentus nélkül beszél, amiben része van a Balassi Intézetben töltött tanulmányi éveknek is. Sydney-ben született Marci fiunk, aki a filmszakmában hangmérnökként dolgozik, munkája igen változatos: a dokumentumfilmtől a játékfilmig szinte minden megtalálható a palettán. Akit azonban mindnyájan hiányolunk: az „Mamika”. Édesanyámat 1993-ban sikerült kihozni, és 14 évet élt velünk, ahogy ő nevezte: a „szanatóriumban”.

- Gyakran szoktatok hazajárni? Kivel ápoltok jó, baráti kapcsolatot Erdélyben vagy Magyarországon?

- Néhány volt tévés kollégával, zenésztársakkal, barátokkal folyamatosan tartottuk a kapcsolatot. Gyakran látogattunk haza, és akkor mindenkit felkerestünk. Az utóbbi években többen viszonyozták a látogatást, ilyenkor nagy kalandokra indultunk együtt, bejártuk Auszt-

raliát és Új-Zélandot. Egykor otthon, a bezártság éve alatt barátainkkal megfogadtuk, ha egyszer szabadok leszünk, elmegyünk a Húsvét-szigetre. Igaz, hogy 40 évbe telt, de végül nemrég megvalósítottuk a megálmodott közös utazást. A család otthoni része lassan kihalt, egyetlen nagynéném maradt, aki most 95 éves.

- *Ha előről kezdhetnéd életed, mit tennél másként?*

- Semmit. Azt hiszem ez így van jól, ahogy van. Ha mérleget készítek, nyilvánvaló, hogy a kritikus években kívülről lényegesen többet tudtam tenni az otthoniakért, mint ha otthon maradtam volna. Az itteniek pedig több hasznomat látták, mint amit máshol tudtam volna nyújtani. Jól beilleszkedtem, megtaláltam helyem az itteni magyar társadalomban. De az ausztrálban is – főként munkámon keresztül. Nem beszélünk eddig ausztrál identitásomról, arról a szakmai területről, amely minden egyébbe párhuzamosan húsz éven át főállást biztosított a Sydney-i Egyetemen. Ezzel kapcsolatban van mégis valami, amit másként tennék: hamarabb iratkoznék be újra az egyetemre. Kutatókkal dolgoztam, a számítógép nyelvén kommunikáltunk, folyamatosan tanulni kellett, lépést tartani egy villámgyorsan fejlődő technikával. 57 éves voltam, mire elvégeztem az University of South Australia Information Science szakát. Megkönnyítette volna a szakmai előrelépésem, ha hamarabb szerzem meg a diplomát.

- *Mit üzensz a mai magyar fiataloknak?*

- Nem hiszem, hogy tudnék újat mondani nekik. A mai, tegnapi, mindenkori fiatalok mindig okosabbak, mint az idősek. Én pedig, ha jól meggondolom, itt állok 70 éves fejjel, és még mindig nem tudom: mi leszek, ha nagy leszek...